

אגדת היום

עיונים ומחשבות סביב אגדות הגמרא בדף היומי

מנחות קג | הלוקח תבואה משנה לשנה

האם אפשר להשיג ביטחון כלכלי?

אתה משכנע את עצמך שעוד רגע הכל יהיה בסדר. אתה מסתכל על הדוא"ל שמבטיח לך שהמשכורת תיכנס עד סוף החודש, ומנסה להרגיע את עצמך שזה באמת יקרה. אתה מסתכל על פרטי ההזמנה שלך, ואומר לעצמך שהשליח מהסופר יביא את הקניות בזמן. ובכל זאת, עד שזה לא קורה, זה לא קורה.

שורות אחדות לאחר שמציבה הגמרא את הכלל "כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו", כלומר מה שיכול להיעשות נחשב כאילו נעשה, מסתבר שבחיים המעשיים זה עובד קצת אחרת. אמנם הגמרא אינה מקשרת מפורשות בין האמרות, אבל מכל מקום, היא מביאה אגדה על ההמתנה לאוכל שאמור להגיע. אמור, ורוב הסיכויים שהוא יגיע, ובכל זאת הלחץ גדול.

שלושה סוגי לחץ מציינת האגדה, בהתאם לשלושת חלקי הפסוק בתוכחה: "והיו חייך תלאים לך מנגד ופחדת לילה ויומם ולא תאמין בחיך". מי שקונה תבואה לשנה – אינו יודע מה יהיה בשנה הבאה; מי שקונה תבואה לשבוע – אינו יודע אם תהיה לו תבואה גם בשבוע הבא, מי שסומך על האופה שאצלו יהיה אפשר לקנות לחם – בחשש תמידי שמא לא ישיג. נראה שלא משנה מה יעשה קונה התבואה, אם ידאג לטווח הארוך או הקצר, אם יצטייד במוצרים הדרושים לו או יישען על האספקה במכולת, תמיד יוסיף לקנן בלבו החשש שמא ייתקע בלי כלום.

אם כן, מה הפתרון? אם כל סוג של הצטיידות אינו מסלק את החשש והטרדה מהלב, מה בכל זאת יכול להרגיע אותנו? איך נפסיק לפחד מלהיתקע עם מקרר ריק? אפשר לחשוב על לפחות שלוש תשובות אפשריות. תשובה אחת מציע עץ יוסף: האגדה לא שללה את כל האפשרויות. מי שנערך לשנה – אכן דואג מה יהיה בשנה שלאחר מכן, אבל אפשר להיערך לטווח זמן רחוק עוד יותר. כבר בתורה פוגשים אנו את יוסף הצדיק שדאג למזון ברעב שבע שנים מראש. לפי העץ יוסף, זו גם האפשרות הרצויה לפי אגדתנו, לאגור כמויות של מוצרי מזון במחסנים. העץ יוסף מביא מיד מדרשים אחרים שסותרים את שיטתו, ולפיהם דאגה מוגזמת למחר משקפת קטנות אמונה, אך הוא שולל את הסתירה ואומר שגם אותם מדרשים אינם מתנגדים להשתדלות. כשאדם חושב ומתכנן ומשתדל שנים קדימה, גם ה' יהיה בעזרו.

תשובה אחרת מציע המהרש"א: צריך לזכור שמדובר בתוכחה. התוכחה מדברת על מציאות שבה עם ישראל גולה מארצו, ואנשים רבים נשארים בלי קרקע. המצב האידיאלי הוא שאדם לא צריך לקנות תבואה, מפני שיש לו קרקע. נכון, יש שנים טובות ויש שנים קשות, אבל גם כשקשה – בדרך כלל לא תתקע לגמרי בלי כלום. כשיהיה משבר חקלאי או כלכלי, לבעלי השדות יהיה מה לאכול, אבל לא יהיה להם מספיק בשביל למכור גם לאחרים, וכך הם יהיו היחידים שישרדו. השאר יחיו בפחד ודאגה.

אפשר להציע תשובה מסוג שונה, והיא שלאגדה באמת אין פתרון – כי כפי שציין המהרש"א, זו תוכחה. עם הסתלקות השכינה, אחד הדברים שאיבדנו הוא הרוע. בעולם ללא נוכחות אלוהית, חוסר היציבות משתלט על האדם. רק כשתחזור השכינה ישוב גם הביטחון הכלכלי.

אולם נחזור לפרשני האגדה שלא הלכו בכיוון הזה, אף שלכאורה הוא פשוט ומתבקש. המהרש"א ועץ יוסף נותנים שתי תשובות שמשקפות עיקרון אחד: הפיתרון לדאגה הוא עשייה. האגדה לא באה לאדם לבטוח בקדוש ברוך הוא ולהפסיק לדאוג, אלא ליטול אחריות. להיערך באופן חכם מתוך ראייה קדימה, או לדאוג למקורות פרנסה משלך כך שלא תצטרך להסתמך על אחרים. שני אפיקים אלה יוצרים בסיס מעשי שעל גביו יכול לבוא הביטחון בה'.

אמר רבי חנין: והיו חייך תלואים לך מנגד - זה הלוקח תבואה משנה לשנה, ופחדת לילה ויומם - זה הלוקח תבואה מערב שבת לערב שבת, ואל תאמן בחיך - זה הסומך על הפלטר.